

Zrínyi Miklós

1620 - 1664 Csáktornyan (?) született. Nagybirtokos arisztokrata családban. Apja korán meghalt, végrendeletében fiai nevelését Pázmány Péterre bízta. Grazban, Bécsben, Nagyszombati egyetemen.

1636-ban 8 hónapos tanulmányúton járt Itáliában (Róma, Nápoly, Velence).

1637-től Csáktornyan élt, ettől kezdve gyakran indított támadásokat a török ellen, fő céljának a török kiűzését tekintette.

A bécsi udvar arra kényszerítette, hogy vegyen részt az Erdély elleni hadjáratban.

1646-ban megnősül, de felesége halála miatt 1652-ben újra nősült.

1645-ben kezdte írni a *Szigeti veszedelem* eposzát, ami 1651-ben jelent meg Bécsben.

1646-ban tábornokká, 1647-ben horváth bánná nevezték ki.

Művek

- *Tábori kis tracta* (hadtudományi tanulmányok)
- *Vitéz hadnagy* (ideális hadvezér személyéről, és a hadvezetésről)
- *Mátyás király életéről való elmélkedések*
- *Az török áfium elleni orvosság* (áfium = ópium)

1663-ban császári sereg nem tudta feltartóztatni a Bécs felé nyomuló török sereget, ezért kinevezték Zrínyit, így ő megállította az előrenyomulást, majd leváltották.

1664 elején téli hadjárat a Dunántúl déli területét adták át a törököknek. Szervezkedni kezdett az udvari politika ellen, ekkor érte váratlan halála, Csáktornya melletti vadászon egy vadkan halálosan megsebesítette.

Szigeti veszedelem

Keletkezése:

1645 - 1648, megjelent Bécsben 1651-ben

Műfaja:

eposz (hősköltemény)

Témája:

Szigetvár 1566-os ostroma. A várat az ő dédapja védte, a mű tisztelgés az ő emléke előtt.

Barokk stílusjegyek:

- monumentális
- mozgalmasság

- meggyőzés: *a török legyőzhető*
- hősiesség kultusza
- hősi halál, mártír halál
- csodás elemek a keresztény mitológiából valók
- szellemesség kedvelése, az eposz számozott versszakainak száma: 1566

Az eposz célzata:

Felhívás kora magyarságához a szigeti vitézek erényeivel, erkölcsi fölényével megmenthető az ország, ki lehet űzni a törököt.

Mikes Kelemen

1690 - 1761 Zágonban született, 17 éves korától II.Rákóczi Ferenc fejedelem inasa, majd szolgálója. Elkíséri őt Lengyelországba, Franciaországba, majd a törökországi Rodostóba. Túlél bujdosó társait.

Törökországi levelek

Keletkezése:

1717 - 1758 között. 207 levelet írt. Először 1794-ben jelent meg a mű.

Jellegük:

Fiktív levelek, el nem küldött levelek, amelyeket Mikes egy elképzelt Konstatinápolyban élő grófné nagynénjének írt.

Hangneme:

Könnyed, társalgó, szellemes, évődő, udvarias.

Témája:

- megismerhetjük a bujdosó életét
- sok érdekességet, amit Mikes hallott vagy olvasott
- az ő reflexióit mindezekre
- Törökország és más idegen szokásokat
- Mikes honvágyát
- Mikes otthoni emlékeit
- A szerző érzelmi életének finom ábrázolását

Nyelvezete:

Választékos, tréfás, játékos, udvarias.

Rokkókó jegyek:

- az eposz műfajának már nem, a regénynek még nem volt itt az ideje
- a monumentális formák helyett a könnyed, játékos hangnem az uralkodó
- érződik Mikes törekvése a Párizsban elsajátított, finomkodó társalgási etikett betartására

Fontosabb levelek:

- 37.levél
- 112.levél

Racionalizmus és a klasszicizmus

Tartuffe

Műfaja:

Komédia:

- uralkodó esztétikai minősége a komikum, olyan értékszekezetek, amelyben érték híján lepleződik le, vagy értékvesztés válik nyilvánvalóvá.
- hősei átlagos vagy az átlagosnál kisszerűbb alakok, akik szellemi, erkölcsi, jellembeli fogyatékságuknak nincsenek tudatában, vagy negatív vonásaikat értékesként tüntetik fel.
- a konfliktus során kisszerű hősök ütköznek össze és a küzdelemben elbuknak és felsülnek.

Komikum két fajtája:

- helyzet
- jellem

Szereplők:

Szereplő	személyiség/szerep
Tartuffe	álszent, hamisan vallásos férfi
Orgon	párizsi polgár, a ház ura
Elmira	Orgon második felesége
Pemelle asszony	Orgon anyja
Damis	Orgon fia
Mariane	Orgon lánya
Cleante	Orgon sógora, Elmira testvére
Valér	Mariane jegyese
Dorine	Komorna (szolgáló)

- Színhely:
 - Párizs, Orgon háza
- Idő:
 - 1600-as évek közepe

Cselekmény:

1. felvonás:

Pemelle asszony fia távollétében szenvedélyesen leszidja Elmira-t és a ház több lakóját, Tartuffe-t dicsőíti, fia legnagyobb tetteinek azt tartja, hogy Tartuffe-t befogadta, hogy megjavítsa a ház megromlott erkölcsét. Pemelle dühösen távozik, Mariane elmondja Cleante-nak, hogy Tartuffe rossz

hatással van Orgon-ra és kéri, segítse elő Mariane és Valér házasságát, amit Tartuffe megakadályoni szándékozik. Miután Orgon hazaérkezett csak Tartuffe iránt érdeklődik, Cleante és Orgon Tartuffe-ről vitatkoznak, kiderül Orgon a lányát mégsem Valér-hoz szándékozik adni. 2. felvonás:

Orgon közli lányával, hogy Tartuffe-hoz adja feleségül, Damis megpróbálja eltéríteni ettől a szándékától, de nem sikerül. Megérkezik Valér, majdnem szakítanak Mariane-al, majd megegyeznek, hogy Mariane látszólag beleegyezik a házasságba. 3. felvonás:

Elmira hívatja Tartuffe-t, aki elkezd neki udvarolni. Elmira közli, nem szól a férjének, ha lemond házassági szándékáról. A rejtkehelyéből előjön Damis, aki kéri anyját, hogy mondják el apjuknak, hogy Tartuffe Elmira-nál próbálkozott, de Orgon nem hisz a fiának, sőt ki akarja tagadni 4. felvonás:

Cleante próbálja meggyőzni Orgon-t, hogy béküljön ki fiával és ne akarja lányát Tartuffe-höz adni. Sőt közli, hogy még ma megtartja lánya és Tartuffe esküvőjét. Elmira figyelmezteti férjét, hogy Tartuffe egy aljas ember, Orgon ezt nem akarja elhinni, ezért arra kéri Elmira férjét, hogy saját szemével győződjön meg, ezért arra kéri férjét, hogy bújjon az asztal alá és csak akkor jöjjön elő, amikor már meggyőződött, hogy Tartuffe egy álszent csaló. Orgon engedelmeskedik, Elmira behívja Tartuffe-t aki vadul ostromolni kezdi Elmira-t. Orgon kibújik az asztal alól, ki akarja dobni a házból Tartuffe-t, aki közli vele, hogy a ház már az övé, mivel Orgon ráíratta. 5. felvonás:

Orgon kétségbe esik még ezért is, hogy a király egyik ellenségének iratait is rábízta. Megérkezik Pernelle asszony, a saját fiának sem hiszi el Tartuffe bűnösségét, csak miután megérkezik a végrehajtó, aki közli a családdal, hogy el kell hagyniuk a házat. Megérkezik Tartuffe a rendőrhadnaggyal, aki nem a családot lakoltatja ki, hanem Tartuffe-t tartóztatja le, mert a király számára is kiderül, hogy Tartuffe egy gonosztevő. A család megkönnyebbül és hálát mondanak a királynak.

Az ostorozott bűn

Az álszentség veszélyes bűnét leplezi le. Az álszent valamilyen tiszteletre méltó erényt, nemes magatartás mögé bújva, pozitív értékeket színlelve, képmutató módon, olyan tetteket hajt végre, amelyek özőek, egyéni anyagi haszonra törők. Tartuffe az őszinte vallásosság pozitív erkölcsi értékeit használja fel céljai elérésére. Ezzel megteveszti a valóban vallásos Orgon-t és édesanyját, akik viszont a vallásosság erényét viszik a józan ész határait is meghaladó módon túlzásba, így hiszékenységgükkel áldozatul esnek Tartuffe-nak.

Felvilágosodás irodalma

- A felvilágosodás szellemi mozgalom, eszmerendszer, amelynek célja a polgári társadalom megteremtése.
- Keletkezése, kibontakozása a XVIII. századra tehető.
- Kiindulópontja az emberi ész és annak képessége a szabad vizsgálódásra "Sapere aude!" (Merj tudni! vagy Merj gondolkodni!).
- A természet tudományos felfedezések az ipari fejlődés az árutermelés kialakulása, az Angol és a Holland polgári forradalom sietteték kibontakozását.
- Filozófiai forrása az Angol empirizmus és a Francia racionalizmus.

Empirizmus

Filozófiai irányzat, ismeret elméleti módszer, Angol tudósok Bacon és Locke dolgozta ki, eszerint ismereteink végső forrása a tapasztalat, az érzékelés, a módszere pedig az indukció. (egy adatokból, egyedi megismeréstől lehet eljutni a tudományos általánosításához).

Racionalizmus

Alapelveit Descartes dolgozta ki, eszerint ismereteink végső forrása az értelem, "Cogito, ergo sum." (Gondolkodom, tehát vagyok.)

Módszere a dedukció. Az általánostól kell eljutni az egyedi megismeréshez.

A józan ész nevében elutasították a vallásokat, Istenhez való felfogásukat a deista felfogás jellemezte.

- Isten csak megteremtette a Világot, de annak működését a természet törvényeire bízta, nem avatkozik be a Világ történéseibe.

Át akarták alakítani az ésszerűtlennek tartott társadalmi rendet "Libertas, aequalitas, fraternitas." (Szabadság, egyenlőség, testvériség)

Az új eszmék terjesztője volt az Enciklopédia.

Enciklopédia

A kor legmodernebb ismeret anyagát foglalta magába.

Készítése során vált egységes mozgalommá a felvilágosodás. A mű az új világnézet tudományos megalapozása volt. Diderot 1751-1772 28 kötet jelent meg és 1777-ben meg plusz 7 kötet.

Defoe (1660 - 1731)

Londonban született, kispolgári családban. Iskolái elvégzése után kereskedő lett, merész vállalkozása miatt adóságokba, perekbe keveredett, csődbe ment, bebörtönözték. Szabadulása után hátat fordított a közéletnek, visszavonultan élt. Haláláig újságokat szerkesztett, regényeket, röpiratokat írt.

Robinson Crusoe (1719)

Az író fő műve, a regény igaz történeten alapszik. A regény főhőse egy hajótörött skót tengerész, aki egyedül vetődött partra egy lakatlan szigeten és 28 évet töltött ott míg végül visszakerül Angliába.

Némi szerencséivel (a hajóroncsról sok hasznos dolgot menekített ki), lankadatlan szorgalommal és nagy találékonysággal, nem csak életét tartotta fenn, hanem maga köré varázsolta az Angol kispolgári jómód vadenbeli megfelelőjét.

Utolsó három évében már nem volt magányos, mert megmentett egy néger fiút az emberevőktől, Pénteknek nevezte el, őt is magával vitte a civilizációba.

A mű az Angol puritán kispolgár életének hőskölteménye, a főhős a szorgalom, az álhatatosság és a józan ész erényeinek megtestesítője, aki a semmiből is képes otthont építeni, megélhetést biztosítani és civilizációt teremteni.

Péntek alakjával azt bizonyítja, hogy az ember természetétől fogva jó és tanítható.

Jonatan Swift (1667 - 1745)

Dublinban született, Angol családban. Tanulmányai befejeztével az Írországból kialakult Angol ellenes terror akciók miatt Angliába menekült. Egy politikus titkára lett, 1695-ben Anglikán pappá szentelték.

Angol létére szimpatizált az elnyomott ír néppel.

1714-ben költözött vissza Írországba, miután a konzervatív párt megbukott. A dublini székesegyház fő esperese lett. A 20-as évek jelentik írói munkásságának legjelentősebb szakaszát.

Gulliver utazásai (1726)

Defoe optimizmusával szemben, mélységesen pesszimista, nem hitt az emberi értelem és civilizáció diadalában, sőt egyenesen undorodik az emberi társadalomtól.

Ennek az emberek iránti gyűlöletnek és megvetésnek kifejezése a Gulliver. A mű egy indulatos társadalmi szatíra

A főhős Gulliver, hajóorvos, mind a négy tengeri utazása alkalmával hajótörést szenved.

1. Liliput (a törpék országa)

Nevetséges, ellentétektől megosztott ország, az Angol Tory - Vhyk pártharcok gúnyképe.

Alacsony vagy magas cipősarok, illetve vékony vagy vastag végén kell feltörni a tojást.

2. Óriások országa

Itt ő lesz nevetséges, a békés lények szemében, akik csak nevetni tudnak az Angol intézmények nagyszerűségéről az Anglia nagyságán előadott történeten.

3. Repülő sziget (Laputa)

Az itt lakó tudósok a legcéltalanabb tanulmányokon dolgoznak s elképzeléseiket soha nem tudják megvalósítani (1. Uborkából akarják kivonni a napsugarat. 2. Embei ürülékből visszanyerni az eredeti táplálékot) és nagyképű gőgjükben megvetik az embert.

4. Bölcs lovak, a Nyihahák országa

A emberekhez hasonló ocsmány vadállatokat elzárva tartják.

Voltaire (1694 - 1778)

Párizsban született, jó módú és művelt nagypolgári családban. A jezsuiták híres párizsi iskolájában tanult. 1726-ban összetűzésbe került egy hercegi család tagjával, ezért megbotozták és száműzték.

Hazatérése után 15 éven át egy művelt barátnője kastélyában élt. Tagja lett a Francia akadémia-nak, de hamarosan ismét távoznia kellett hazájából. Három évig az porosz király vendégszeretét élvezte.

Utolsó éveit a Francia-svájci határ mentén lévő kastélyában töltötte.

1778-ban visszatért Párizsba, a város lelkes ünneplésben részesítette, de Voltaire hamarosan meghalt.

A páriszi érsek megtagadta eltemetését, ezért egy vidéki apátságban helyezték el hamvait.

1791-ben szállították a párizsi Pantheonba.

Voltaire műveinek többsége harcias, sziporkázóan szellemes, ironikus alkotás. Hitt az ésszerűség diadalában, szenvedélyesen támadta az egyházat, de ő nem vált ateistává.

Candide vagy az optimizmus

- Műfaja: regény
 - típusai:
 - filozófiai
 - tézis
 - irányregény
 - kalandregény Voltaire ebben a műben Leibniz német filozófus és matematikus egyik művének alaptételét vizsgálja.

Eszerint a Világ szép és jó, mivel a legfőbb jó és a legtökéletesebb lény az Isten teremtette. Tökéletlennek legfeljebb a korlátozott emberi értelem láthatja, aki nem veszi észre, hogy a lehetséges világok közül a legtökéletesebb.

- Szereplők:
 - Candide (tisza, ártatlan, jámbor) - törvénytelen gyerek
 - Pangloss - nevelő, a filozófus Leibniz nézeteit hangoztatja
 - Cunigunda - báró kisasszony
- Helyszínek:
 - Valódi:
 - Európa
 - Új-világ
 - Dél-Amerkia
 - Fiktív:
 - Eldorádó "Az ember az élet értelmét a munkában találja meg, mert - Az ember nem pihenésre teremtett ... ez az egyetlen módja annak, hogy túrhatóvé tegyük életünket." "Dolgozzunk, ne okoskodjunk"